

УДК 343.976+341.48

Є.М. Карпенко

**ТЕНДЕНЦІЇ РЕАГУВАННЯ СВІТОВОЇ
СПІЛЬНОТИ НА ПОШИРЕННЯ
НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ**

У статті визначено основні тенденції реагування світової спільноти на поширення в світі незаконного обігу наркотиків.

Ключові слова: *незаконний обіг наркотиків, Організація Об'єднаних Націй, Конвенції ООН, запобігання.*

В статье определены основные тенденции реагирования мирового сообщества на распространение в мире незаконного оборота наркотиков.

Ключевые слова: *незаконный оборот наркотиков, Организация Объединенных Наций, Конвенции ООН, противодействие.*

This article is devoted to main tendencies of reaction of world community on drug trafficking in the world.

Key words: *drug-trafficking, United Nation Organization, UNO convention, opposition.*

Навряд чи можна засумніватися в актуальності проблеми незаконного обігу наркотиків, що перестала сприйматися як щось рідкісне, хоча ще півстоліття назад проблеми незаконного розповсюдження і вживання наркотиків були долею лише порівняно вузького кола осіб і співробітників установ, що здійснюють боротьбу з наркобізнесом.

На даний час засоби масової інформації постійно повідомляють про наркоторговців, конфіскації великих партій героїну, кокаїну, марихуани та інших видів наркотиків, про терористичні акції та вбивства, так чи інакше пов'язані з наркобізнесом. Слова "наркоманія", "наркоторгівля", "наркобізнес" увійшли до нашого лексикону. Проблеми, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, перетворилися для багатьох держав в чинник, що суттєво дестабілізує внутрішній стан, створює загрозу не лише здоров'ю і безпеці мільйонів людей, але і громадському світу, національній безпеці.

Світова спільнота рішуче виступає за боротьбу з цим злом. Пройшов час, коли проблема незаконного обігу наркотиків була проблемою лише у межах окремо взятої держави. Стрімке поширення наркоманії викликає заклопотаність не тільки урядів багатьох держав, але й міжнародних організацій. Вивченням проблеми незаконного обігу наркотиків займається Організація Об'єднаних Націй (далі - ООН), зокрема, що функціонують в її системі Управління по боротьбі з наркотиками і профілактиці злочинності (що базується у Відні), Міжнародна організація кримінальної поліції - Інтерпол та ін.

Проблема незаконного обігу наркотиків є центральною темою багатьох досліджень правників, зокрема О. М. Джужи, А. А. Музики, Д. Й. Ни-

кифорчука, В. Г. Пшеничного, Е. В. Расюка, О. М. Стрільціва, В. А. Тимошенка та інших видатних науковців. Однією з останніх монографічних робіт, присвяченій проблемам протидії незаконному обігу наркотиків в Україні, є дослідження доктора юридичних наук, доцента Д. Й. Никифорчука [1].

Але, на жаль, не знайшло свого відображення дослідження наркоситуації в світі. Виявленню чинників і тенденцій її розвитку, глобальних тенденцій незаконного виробництва і споживання наркотиків, розгорненій характеристиці кримінології транснаціонального наркобізнесу у вітчизняній літературі присвячено не так багато робіт. Як одні з не багатьох прикладів подібного дослідження можна привести роботу доктора юридичних наук, професора В. А. Тимошенка "Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу" [2] та кандидата юридичних наук, доцента Е. В. Расюка "Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні" [3], в яких досліджуються напрями протидії діяльності транснаціональної організованої наркозлочинності.

Мета даної роботи – визначити тенденції реагування світової спільноти на поширення незаконного обігу наркотиків.

Негативним тенденціям незаконного обігу наркотиків протистоять і протидіють реакції світової спільноти, направлені на його подолання, про що свідчить огляд матеріалів міжнародних форумів та аналіз міжнародно-правових актів по боротьбі з наркотизмом.

Загальною і визначальною тенденцією є розширення масштабів і вдосконалення міжнародно-правового регулювання заходів щодо протидії незаконному обігу наркотиків. Основа даної тенденції виражається в схемі: від постановки і вивчення проблеми незаконного обігу наркотиків, дії на нього з боку світової спільноти до встановлення міжнародного контролю за правомірним розподілом і використанням наркотиків і до ухвалення та реалізації все більш різноманітних деталізованих, раціоналізованих та посиленних заходів боротьби з незаконним обігом наркотиків і відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, які розробляються міжнародними органами і організаціями та направлені на максимальне блокування шляхів розповсюдження наркотизму.

Названі тенденції поділяються на низку конкретних її проявів, зокрема:

- 1) актуалізація проблеми незаконного обігу наркотиків і заходів боротьби з ним;
- 2) розширення сфери міжнародно-правового регулювання напрямів і заходів подолання незаконного обігу наркотиків шляхом доповнення існуючих і прийняття нових міжнародно-правових норм;
- 3) підвищення цілеспрямованості боротьби з незаконним обігом наркотиків за допомогою виявлення його вразливих місць і дії на них на основі нових, більш досконалих міжнародно-правових норм;

4) спрямованість на забезпечення універсалізації, уніфікації, стандартизації розуміння міжнародно-правових норм, що регламентують боротьбу з незаконним обігом наркотиків та заходи його подолання;

5) ухвалення міжнародно-правових норм, що створюють реальні можливості протидії незаконному обігу наркотиків;

6) адаптація міжнародно-правових і внутрішньодержавних правових норм щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків внаслідок приєднання держав до міжнародно-правових актів;

7) збільшення кількості держав – учасниць міжнародних конференцій, присвячених боротьбі з незаконним обігом наркотиків;

8) створення спеціалізованих міжнародних органів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків і розширенням функцій цих органів.

Актуалізація проблеми незаконного обігу наркотиків і заходів боротьби з ним полягає в тому, що з часу скликання у 1909 році Шанхайської опіумної комісії, яка вперше офіційно в міжнародному масштабі акцентувала увагу на проблемах наркотизму, його регулювання і поступового обмеження, впродовж подальших вісімдесяти років пропорційно підвищенню ступеня суспільної небезпеки і розповсюдженості незаконного обігу наркотиків неухильно зростала увага до цієї проблеми. Це виражалось в проведенні конференцій, а також нарад, симпозіумів, зустрічей, що обирали своїм предметом розробку і ухвалення різноманітних міжнародно-правових актів, що регламентують заходи подолання незаконного обігу наркотиків, і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення такого роду заходів і їх застосування.

Розширення сфери міжнародно-правового регулювання напрямів і заходів подолання незаконного обігу наркотиків шляхом доповнення тих, що є і ухвалення нових міжнародно-правових норм полягає в тому, що на кожному подальшому форумі і в кожному прийнятому міжнародно-правовому акті, присвяченому боротьбі з незаконним обігом наркотиків, включалися норми, регулюючі ті напрями та сфери протидії незаконному обігу наркотиків та шляхи його подолання, які раніше не були предметом міжнародно-правової регламентації.

Зокрема, в Гаазькій Конвенції 1912 року були вперше визначені види наркотичних засобів – опіум-сирець, курильний опіум, медичний опіум, морфін і деякі інші, вживання яких ставилося під міжнародний контроль. Згодом цей список розширювався: згідно Конвенції від 19 лютого 1925 року він був доповнений такими видами засобів для виготовлення наркотиків, як листя коки, кокаїн-сирець і індійські коноплі (канабіс), і, крім того, допускалася можливість включення в нього будь-якої іншої речовини, здатної по висновку уповноваженого органу викликати аналогічні шкідливі наслідки. Відповідно до Протоколу від 19 листопада 1948 року збільшення списку наркотиків виразилося у віднесенні до їх переліку синтетичних засобів, які на той час з'явилися, але не були пе-

редбачені ні в одному раніше прийнятому міжнародно-правовому акті. У Єдиній конвенції про наркотичні засоби 1961 року [4] та Конвенції про психотропні речовини 1971 року [5] передбачено істотно розширений перелік наркотиків з можливістю включення до нього нових засобів та його подальшої зміни і доповнення.

Як наголошувалося Гаазькою Конвенцією 1912 року, на держави-учасниці покладалися зобов'язання прийняти національні закони про контроль над виробництвом, розповсюдження, ввезенням і вивозом опіуму-сирцю, а також заходи по поступовій ліквідації незаконного виробництва, внутрішньої торгівлі і вживання курильного опіуму і забороні його імпорту і експорту. Угодою від 11 лютого 1925 року додатково передбачалося створення монополічних об'єднань для здійснення обігу опіуму і передача в державну монополію виробництва курильного опіуму.

У Женевській Конвенції від 19 лютого 1925 року¹ були закріплені такі нові заходи, як здійснення контролю за діяльністю осіб, що мають дозвіл на виготовлення, виробництво, ввезення, вивіз, продаж, розподіл і застосування наркотиків, і за приміщеннями, в яких дані особи здійснюють цей промисел або торгівлю; обмеження числа портів, міст і інших населених пунктів, через які дозволений вивезення або ввезення наркотиків; ухвалення внутрішньодержавного кримінального законодавства, що передбачає покарання за порушення положень даної Конвенції і т.д.

Конвенцією від 13 липня 1931 року на додаток до вказаних заходів були сформульовані наступні: видача злочинців за скоєння злочинів, пов'язаних з наркотиками; пропозиція створити внутрішньодержавні органи з метою застосування положень Конвенції, регламентації, спостереження і контролю за торгівлею лікарськими речовинами, вказаними в переліку, що додавався до Конвенції; припинення незаконного обігу наркотиків і т.п.

Бангкокська Угода від 27 листопада 1931 року містила такі доповнення, як, наприклад, дозвіл роздрібної торгівлі опіумом лише в урядових установах, встановлення кримінальної відповідальності за відвідування опіумних курильень особами молодше 21 роки. У Конвенції від 26 червня 1936 року в числі інших новацій було вперше спожите слово "боротьба" і передбачався значно розширене коло кримінально-караних

¹ Слід зазначити, що даний документ навіть в офіційних джерелах іменується з деякими розбіжностями, наприклад: "Соглашение по вопросу о производстве очищенного опиума, торговле им и употреблении его" (Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. - М.: Политиздат, 1956. Вып. XIII. С. 483), "Соглашение относительно производства опиума для курения, внутренней торговли им и его использования" (Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. - М.: Международные отношения. 1970. Вып. XXIII. - С. 127).

діянь, пов'язаних з наркотиками. Протоколом від 19 листопада 1948 року країни, що підписали його, були зобов'язані інформувати ООН про будь-яку речовину, здатну привести до зловживання нею.

Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з поправками) охопила міжнародно-правовим регулюванням низку нових напрямів, сфер і сторін незаконного обігу наркотиків і заходів боротьби з ним, наприклад, встановивши спеціальний порядок культивування наркотиковмісних рослин і виготовлення наркотичних засобів, єдині правила зберігання останніх, зобов'язавши учасників Конвенції співробітничати один з одним і компетентними міжнародними організаціями в проведенні кампаній по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, застосовувати до винних, таких, що скоїли навмисні злочини, пов'язані з наркотиками, покарання у вигляді позбавлення волі і т.д.

У Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року (далі - Конвенція ООН 1988 року) [6] містяться рекомендації визнати на внутрішньодержавному законодавстві кримінальними злочинами - конкретні навмисні дії, розширений перелік яких включений Конвенцією в поняття "незаконний обіг", і додатковими покаранням - таких заходів, як лікування наркоманів, відновлення їх працездатності або соціальної реабілітації, подальше спостереження за ними. Конвенція сформулювала рекомендації про використання контрольованих поставок на міжнародному рівні на основі взаємних домовленостей.

Підвищення цілеспрямованості боротьби з незаконним обігом наркотиків за допомогою виявлення вразливих місць наркобізнесу і дії на них на основі нових, більш довершених міжнародно-правових норм виявляється в тому, що у міру поглибленого усвідомлення світовою спільнотою небезпеки незаконного обігу наркотиків і виявлення вразливих місць злочинної діяльності, пов'язаної з цим негативним явищем, приймалися відповідні міжнародно-правові норми. Так, на основі Гаазької Конвенції 1912 року договірні сторони брали на себе зобов'язання вжити заходи для поступової ліквідації виробництва курильного опіуму, внутрішньої торгівлі ним, його вживання, а також заборони його імпорту і експорту. Відповідно до положень Угоди від 11 лютого 1925 року передбачалася передача виробництва курильного опіуму в державну монополію. Конвенція від 19 лютого 1925 року встановлювала контроль над діяльністю осіб, що мають дозвіл на виготовлення, виробництво, ввезення, вивезення, продаж, розподіл і застосування наркотиків, і над приміщеннями, в яких ці особи здійснювали даний промисел або торгівлю, а також обмежувала число портів, міст і інших населених пунктів, через які будуть дозволені вивезення або ввезення наркотичних засобів. Відповідно до Бангкокської Угоди від 27 листопада 1931 року встановлювалася кримінальна відповідальність за відвідування опіумних курильень особами молодше 21 роки. За

Паризьким Протоколом від 19 листопада 1948 року підлягали взяттю під контроль синтетичні наркотики; Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року встановила спеціальний порядок культивування наркотиковмісних речовин; віднесла до кримінально-караних ряд нових діянь, наприклад, пропозиція наркотиків з комерційною метою, маклерство. Конвенцією ООН 1988 року закріплювалося положення про використання контрольованих постачань наркотиків на міжнародному рівні на основі домовленостей. Згідно заяви Комітету з правил здійснення банківської діяльності і банківському нагляду від 12 грудня 1988 року і липневому 1989 року рішенню глав держав, урядів семи провідних індустріальних держав і голови Комісії Європейських Співтовариств були вжиті заходи по запобіганню злочинному використанню банківської системи в цілях відмивання коштів, одержаних в результаті торгівлі наркотиками.

Спрямованість на забезпечення універсалізації, уніфікації, стандартизації розуміння міжнародно-правових норм, що регламентують протидію незаконному обігу наркотиків, і заходи його подолання, виявляється, зокрема: у встановленні Гаазькою Конвенцією 1912 року, Конвенцією від 19 лютого 1925 року, Єдиною Конвенцією 1961 року та Конвенцією 1971 року єдиних переліків-списків контрольованих наркотиків; у одноманітному визначенні Конвенцією від 13 липня 1931 року понять "виробництво", "рафінування", "переробка", "резервні складські запаси" "державні складські запаси", "ввезення-вивіз", "культивування", "незаконний обіг", "ввезення", "вивіз", "територія", "виготовлення", "препарат", "складські запаси", "спеціальні складські запаси"; у визнанні Єдиною Конвенцією 1961 року (з поправками) Конвенцією 1971 року та Конвенцією 1988 року злочинними і караними уніфікованих переліків суспільно небезпечних діянь.

Ухвалення міжнародно-правових норм, що створюють реальні можливості протидії незаконному обігу наркотиків, полягає в тому, що на кожному новому етапі міжнародно-правового регулювання протидії незаконному обігу наркотиків і боротьби з цим негативним явищем світовою спільнотою приймається все більша кількість не декларативних, а конкретних і реальних норм, що забезпечують або направлених на забезпечення найбільш ефективного і дієвого подолання незаконного обігу наркотиків, що впроваджуватимуться в правозастосовчу практику. Наприклад, якщо Шанхайською опіумною комісією 1909 року, жодних конструктивних заходів протидії незаконному обігу наркотиків вироблено не було, то Гаазькою Конвенцією 1912 року були визначені конкретні види наркотиків, немедичне вживання яких ставилося під міжнародний контроль. Згідно Угоди від 11 лютого 1925 року передбачалися створення монопольних установ для здійснення обігу опіуму і передача в державну монополію виробництва курильного опіуму. Конвенція від 19 лютого 1925 року розширила перелік контрольованих наркотиків, а на договірні сторони

поклала низку зобов'язань, включаючи: обмеження використання, виробництва, ввезення, продажу, розподілу, вивезення і застосування наркотиків винятково у медичних і наукових цілях; контроль за діяльністю осіб, що мають дозвіл на виготовлення, виробництво, ввезення, вивезення, продаж, розподіл і застосування наркотиків, і за приміщеннями, в яких ці операції проводилися; скорочення числа портів, міст і інших населених пунктів, через які допускалися вивезення і ввезення наркотичних засобів. Раніше вже розглядалися відповідні положення Бангкокської Угоди 1931 року, Конвенції від 13 липня 1931 року і від 26 червня 1936 року, Протоколу від 19 січня 1948 року, Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року року (з поправками), Конвенції ООН 1971 та 1988 року, документів Європейського Співтовариства 1988 – 2010 років.

Зближення міжнародно-правових і внутрішньодержавних правових норм про боротьбу з незаконним обігом наркотиків за результатами приєднання держав до міжнародно-правових актів виражається у взаємному збагаченні міжнародно-правових і внутрішньодержавних правових норм, направлених на подолання незаконного обігу наркотиків. З одного боку, світова спільнота створює міжнародно-правові норми, сприймає внутрішньодержавні правові норми і зводить їх в ранг міжнародно-правових, з іншого – держави включають міжнародно-правові акти, що містять норми про боротьбу з незаконним обігом наркотиків у внутрішньодержавне законодавство. На даний час, внутрішньодержавні правові норми повинні обов'язково відповідати міжнародно-правовим, зокрема, що встановлюють перелік наркотиків і перелік тих суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними, а також норм, що визначають порушення кримінального переслідування проти осіб, що скоюють злочини, пов'язані з наркотиками, регулюючих видачу таких осіб іноземній державі, і т.д.

Збільшення кількості держав-учасниць міжнародних конференцій, присвячених боротьбі з незаконним обігом наркотиків, і зростанням числа держав, що приєднуються до міжнародно-правових актів, виявляються в тому, що якщо, наприклад, в Шанхайській опіумній комісії 1909 року взяли участь 13 держав, то в Нью-йоркській конференції 1961 року, на якій була прийнята Єдина Конвенція, – 73 держави, і до цієї Конвенції і до Конвенції ООН 1988 року, ратифікувавши їх, приєдналися і продовжують приєднуватися багато держав.

Створення спеціалізованих міжнародних органів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків і розширенням функцій цих органів полягає в тому, що світова спільнота покликає створювати такі органи, наприклад: у 1925 році – Постійний центральний комітет з наркотичних засобів, в 1928 році – Спеціальна комісія, в 1931 році – Контрольна комісія, в 1961 році замість тих, що раніше діяли – Комісія по наркотичних засобах Економічної і соціальної ради ООН і Міжнародний комітет з контролю над наркотиками ООН, в 1989 році – Спеціальна оперативна група з фінансових

питань, пов'язаних із запобіганням відмиванню коштів, одержаних в результаті торгівлі наркотиками. На ці органи покладається все більше число функцій, обумовлених необхідністю протидії новим проявам незаконного обігу наркотиків, що виражаються у все витонченіших способах його розповсюдження, скоєння пов'язаних з наркотиками злочинів і відмивання коштів, одержаних від обігу наркотиків.

Підводячи підсумки зазначимо, що розглянуті нами тенденції реакції світової спільноти на незаконний обіг наркотиків багато в чому обумовлені поступальним пізнанням цього суспільно небезпечного явища, напрямів, сфер, сторін і способів його розповсюдження. В зв'язку з цим можна прогнозувати збереження і продовження названих тенденцій.

Використана література:

1. Никифорчук Д. Й. Організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / Д. Й. Никифорчук // Київ. нац. ун-т внутр. справ. - К., 2010. - 18 л.

2. Тимошенко В. А. Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / В. А. Тимошенко // Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2006. - 36 с.

3. Расюк Е. В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / Е. В. Расюк // Нац. акад. внутр. справ України. - К., 2005. - 20 с.

4. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року. Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [Текст] : Зб. нормат. актів / У 2 ч. - Ч. 1. - К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. - С. 88-138.

5. Конвенція про психотропні речовини 1971 року // Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [Текст] : Зб. нормат. актів / У 2 ч. - Ч. 1. - К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. - С. 155-191.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року // Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [Текст] : Зб. нормат. актів / У 2 ч. - Ч. 1. - К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. - С. 191-231.